

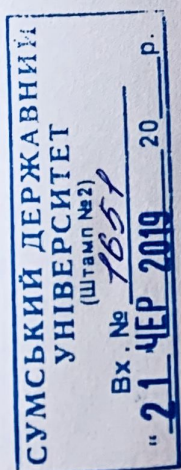
До спеціалізованої
вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Славкової Олени Павлівни на дисертаційну роботу
Кириченка Костянтина Івановича
на тему: «Державне регулювання національної економіки
України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Актуальність теми дослідження

Завдання макроекономічної стабілізації та економічного зростання, які особливо гостро постали перед Україною у період кризових та посткризових трансформацій, об'єктивно вимагають подолання негативних тенденцій соціального, економічного та політичного розвитку. Сьогодні мають місце масштабні проблеми в національному господарстві України, обумовлені неефективністю соціо-економіко-політичної взаємодії, нездатністю вітчизняної економіки повертатися в рівноважний стан після дестабілізуючого впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, відсутністю її структурної стійкості та здатності до самоорганізації тощо. Об'єктивні зміни суспільно-економічних відносин, які мають місце в Україні, ставлять перед економічною наукою та практикою задачу суттєвого підвищення ролі державного регулювання економіки в забезпеченні стійкого розвитку. Забезпечення стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків є невід'ємною складовою довгострокової стратегії формування сучасної моделі економічного розвитку України з урахуванням об'єктивних процесів

глобалізації, міжнародного поділу праці, функціонування на державних регуляторних інституціях, посилення соціальної та політичної нестабільності та необхідності адаптації національного економічного та політико-правового середовища до вимог сучасних економічних відносин.

З одного боку, науково-прикладне завдання, вирішенню якого присвячена дисертаційна робота, є достатньо розробленим, що складає наукове підґрунтя для продовження наукового пошуку в заданому напрямку. З іншого боку, узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з даної проблематики свідчить, що, незважаючи на значну кількість наукових робіт в розрізі завдання, що вирішується в дисертаційній роботі, вони носять фрагментарний та незавершений характер і потребують комплексного та системного дослідження. Це надає особливої актуальності використанню нових концепцій та методичних підходів до врахування впливу стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків на процеси управління національним господарством в цілому та державного регулювання зокрема, що визначає актуальність теми дисертаційного дослідження Кириченка К.І.

Зв'язок теми дисертаційного дослідження з державними та галузевими програмами і темами

Тематика дисертації відповідає державним, галузевим та регіональним науковим програмам і темам, а також вектору досліджень світової наукової та експертної спільноти. Робота виконана у контексті резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (затвердженої Указом Президента України № 5/201 від 12.01.2015 р.), Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 385 від 06.08.2014 р.) тощо. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних робіт

Сумського державного університету. Так, зокрема, до звіту за темою «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (номер державної реєстрації 0118U003569) ввійшли пропозиції щодо визначення стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків, впливу регуляторної спроможності держави на соціальний, економічний та політичний розвиток; до звіту за темою «Сучасні інформаційні технології в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0116U000930) – щодо інструментарію дослідження внутрішніх соціо-економіко-політичних взаємозв'язків; до звіту за темою «Моделювання сталого розвитку складних соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0116U000929) – щодо визначення часових орієнтирів та прогнозування економічних наслідків зміни регуляторної спроможності держави.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими і характеризуються необхідним рівнем обґрунтованості.

Наукові положення у повній мірі досліджені, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних і закордонних вчених та фахівців з питань теорії державного регулювання економіки, самоорганізації соціально-економічних систем, стратегічного управління, макроекономічного прогнозування тощо. Поряд із науковою літературою, автор опрацював нормативно-правові акти, типові методики, статистичну інформацію.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується відповідними публікаціями у

монографіях, фахових українських та зарубіжних наукових виданнях і оприлюдненням на науково-практичних конференціях.

Висновки є логічно обґрунтованими, повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у практиці забезпечення узгодженості інституційних та функціональних підсистем в процесі державного регулювання національної економіки.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок здобувача у розвиток теорії та практики управління національною економікою. Він полягає у авторському розв'язанні актуальної науково-прикладної задачі – поглиблення науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Аналіз основних наукових гіпотез та результатів дослідження дає підстави стверджувати, що робота містить ряд важливих теоретичних і науково-методичних положень, які суттєво розвивають економічну науку про об'єктивні закони суспільно-економічного розвитку та формують методичне підґрунтя для більш глибокого розуміння впливу соціальних, економічних та політичних факторів на вектор і механізми державного регулювання національної економіки.

Серед основних положень наукової новизни слід виділити:

1. Автором у другому розділі дисертації вперше запропоновано методичний інструментарій оцінювання регуляторної спроможності держави на основі адитивної згортки індикаторів World Governance

Indicators, що розраховуються групою Світового банку, зокрема: індикатору, який характеризує діяльності органів державної влади щодо створення в країні стійкого та динамічного бізнес-середовища, а також індикатору, що визначає рівень довіри та лояльності з боку економічних агентів до рішень уряду. Це дозволило використати цей інтегральний індикатор для встановлення впливу регуляторної спроможності держави на ряд макроекономічних параметрів, зокрема: баланс рахунку поточних операцій у відсотках до ВВП, приріст ВВП, ВВП на душу населення, дефлятор ВВП, загальні витрати на кінцеве споживання уряду до ВВП, валове нагромадження капіталу до ВВП, співвідношення сумарного обсягу експорту та імпорту до ВВП, показник міжнародної ліквідності, загальні резерви, експорт та імпорт товарів і послуг, зайнятість населення. Емпіричне застосування розробленого підходу на вибірці даних за 2002–2016 рр. для 38 європейських країн дозволило визначити ті країни, в яких сформовані такі трансмісійні регуляторні механізми, які забезпечують швидкий відгук макроекономічних параметрів на зміни якості державного регулювання економіки та ефективності уряду. Досвід саме цих країн автор вважає найбільш цікавим із точки зору впровадження в Україні в контексті підвищення чутливості економіки до регуляторних заходів.

2. Заслуговує на увагу удосконалений автором у другому розділі дисертації методичний підхід до формалізації часових лагів, через які національна економіка найбільш відчутно реагує на регуляторні інтервенції. Це здійснено в роботі шляхом розроблення дистрибутивно-лагової моделі, яка визначає вплив індикатора регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку 38 досліджуваних європейських країн. В процесі моделювання автором послідовно вводився лаг від 1 до 5 років і визначалося, які макроекономічні параметри є найбільш чутливими до регуляторних інтервенцій у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі, з якими часовими

розривами відчувається найсильніший відгук цих параметрів на зміну регуляторної спроможності держави, через який проміжок часу ці параметри є максимально та мінімально еластичними до регуляторних трансформацій. Ці розробки дисертанта мають значний потенціал для використання в практиці державного регулювання економіки України, зокрема, в процесі встановлення цільових орієнтирів та часових таргетів реалізації економічних реформ.

3. Використання системного підходу як базового методу дослідження дозволило автору удосконалити у другому розділі дисертації науково-методичні підходи до дослідження чутливості соціального сектору національної економіки до регуляторних інтервенцій держави. В роботі запропоновано інтегральний індикатор, який коректно узагальнює напрямки, що характеризують соціальний розвиток: демографія (фертильність та приріст шлюбів); добробут (рівень безробіття, бідності, використання Інтернету, індекс Джині); довіра до інституцій (голосування, індекс сприйняття корупції; гендерна рівність (частка жінок в уряді); соціальні зв'язки та соціальна активність (допомога іншим, волонтерська робота, участь у громадських організаціях); безпека (рівень злочинності, рівень дорожньо-транспортних пригод); освіта (рівень середньої освіти, частка дітей, які не здобувають початкову освіту); здоров'я (тривалість життя, рівень дитячої смертності, фінансування охорони здоров'я). Ці індикатори запропоновано розділяти на стимулятори та дестимулятори залежно від напрямку впливу на соціальний розвиток країни, а також розраховано їх вагові коефіцієнти за допомогою принципу аналітичної ієрархії та методу простого додавання ваг з урахуванням частоти наявності індикаторів у міжнародних методиках. Ці індикатори агреговані в інтегральний індекс соціального розвитку України та здійснено регресійне моделювання (за методом Прайса – Вінстена) впливу якості державного регулювання та ефективності уряду на цей індикатор та

його субіндекси. Отримані автором наукові результати мають практичну цінність в контексті забезпечення системності та узгодженості регуляторних заходів держави, спрямованих на забезпечення як соціального прогресу в державі, так і економічного зростання.

4. Логічним продовженням у процесі розроблення науково-методичних підходів до врахування різних факторів впливу на ефективність державного регулювання національної економіки став розвинутий дисертантом у другому розділі дисертації методичний інструментарій визначення ефективності політичних інститутів в Україні. Схвальної оцінки заслуговує обраний автором підхід до вирішення цього наукового завдання: виокремлено індикатори World Governance Indicators, розраховані групою Світового банку, що найбільшою мірою визначають суспільний відгук на прийняті політичні рішення (політична стійкість та відсутність насильства у країні, ефективність уряду, якість державного регулювання національної економіки, верховенство права, контроль над корупцією); за допомогою методу головних компонент проведено аналіз зв'язків між цими параметрами, визначено вагові коефіцієнти та розраховано інтегральний показник ефективності політичних інститутів. Результати проведеного автором емпіричного дослідження на основі розробленого методичного інструментарію можуть бути ефективно використані в практиці реформування системи державного регулювання економіки України з огляду на високу залежність економічного розвитку України від перманентних політичних трансформацій.
5. Із застосуванням цілого ряду кількісних та якісних методів у третьому розділі дисертаційної роботи вдосконалено теоретичне підґрунтя та практичний інструментарій оцінювання рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці. В основу авторських пропозицій покладено гіпотезу про те, що системні

взаємозв'язки та комплементарний вплив економічного, соціального та політичного розвитку країни можуть бути описані за допомогою пошуку центроїда трикутника (точки перетину медіан, центра мас), сторонами якого є нормалізовані значення індексів соціального розвитку, ефективності політичних інститутів та еластичності макроекономічних зрушень до зміни рівня регуляторної спроможності держави. На думку автора, максимальний рівень стійкості (еталонний сценарій) досягається за умови повної збалансованості соціального, економічного та політичного розвитку (трикутник є рівностороннім, нормалізовані значення усіх трьох індикаторів дорівнюють 1). Це дозволило обґрунтувати механізм ідентифікації трьох рівнів стійкості: 1) критично нестійкі соціо-економіко-політичні взаємозв'язки в національній економіці (мають місце загрозливі дисбаланси, наприклад, високо-ефективні політичні інститути та політична стабільність на фоні економічного занепаду тощо); 2) нестійкий стан (регуляторні інтервенції держави здійснюють нерівномірний вплив на економіку, соціальний прогрес та політичну стабільність у національній економіці); 3) стійкий стан (застосування заходів державного регулювання дозволяє збалансувати соціо-економіко-політичні взаємозв'язки та в цілому обумовлює стійкість і гармонійність розвитку національної економіки). Цей підхід має значний потенціал для подальшого наукового пошуку, оскільки у вітчизняній науці та практиці відсутні комплексні дослідження впливу ефектів від застосування комплексу економічних, політичних та соціальних рішень держави на загальний вектор розвитку національної економіки.

6. Важливою частиною дослідження є розвинутий у третьому розділі роботи методичний інструментарій дослідження внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток». Суттєвим науковим здобутком автора є здійснене прогнозування впливу індексів соціального розвитку, ефективності

політичних інститутів та еластичності макроекономічних зрушень до зміни рівня регуляторної спроможності держави на інтегральний рівень стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці. За допомогою інструментарію структурного моделювання встановлено міру впливу кожного з трьох досліджуваних параметрів як між собою, так і на інтегральний індикатор стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці для двох горизонтів прогнозування (2012–2020 рр. та 2012–2022 рр.). Практичне значення розробок автора у цьому науковому напрямку полягає в тому, що застосовуючи регуляторні інтервенції окремо в кожній з досліджуваних сфер (економічні, соціальні, політичні), важливо враховувати суміжні, перехресні, опосередковані позитивні та негативні ефекти від цих інтервенцій, обумовлені їх взаємообумовленістю.

Наведені положення суттєво розвивають теорію державного регулювання національної економіки, вносять узгодженість у теоретичні дослідження, розширюють горизонт наукових розробок у напрямку врахування впливу ендогенних та екзогенних факторів на ефективність регуляторних інтервенцій держави, підвищують визначеність щодо застосування відповідних методів і прийомів наукових досліджень тощо. Також це формує підґрунтя для переосмислення об'єктивних взаємозв'язків та методів більш ґрунтовного аналізу взаємообумовленості соціального, економічного та політичного розвитку. Вони створюють наукове підґрунтя для визначення достатності наявного рівня регуляторної інтенсивності держави вимогам сучасних відносин в економіці, для оцінювання структурно-компонентної відповідності якісних характеристик окремих елементів системи державного регулювання економіки потребам суспільного та індивідуального відтворення ВВП в контексті забезпечення необхідних та достатніх передумов для економічного зростання.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Основні положення дисертаційної роботи досить повно викладені в опублікованих за темою дисертації 18 наукових працях загальним обсягом 8,99 друк. арк., з яких особисто авторові належить 7,03 друк. арк., зокрема: 3 підрозділи в колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях України та 1 стаття в зарубіжному науковому виданні (з яких 9 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема, 2 видання входять до баз Scopus та Web of Science); 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Список зазначених праць повністю наведено в дисертації. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Автореферат оформлений згідно чинних вимог, у стислій формі передає основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка не наведена у роботі.

Значення дослідження для науки та практики, перспективи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливого науково-прикладного завдання, що виявляється у поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням нових підходів до забезпечення

стійкості національної економіки, що у комплексі формують підґрунтя для структурно-компонентної відповідності якісних та кількісних характеристик функціонування системи державного регулювання економіки потребам суспільного та індивідуального відтворення ВВП в контексті забезпечення необхідних та достатніх передумов для економічного зростання, політичної стабільності та соціального прогресу.

Розроблені дисертантом методологічні положення можуть бути використані у практиці функціонування органів державного регулювання, галузевих асоціацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Це дозволить підвищити дієвість засобів державного регулювання економіки в цілому, диференціації інструментів державного регулювання, зміни пріоритетів у формуванні принципів та методів діяльності органів влади, удосконалення комплексу мотиваційно-стимулюючих заходів тощо. Основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок, які можуть бути використані в практиці для врахування соціо-економіко-політичної конвергенції під час розроблення дорожньої карти реформ в Україні, для врахування трансмісійних наслідків регуляторних інтервенцій під час розроблення галузевих і міжгалузевих програм, при формуванні програм державно-приватного партнерства з урахуванням впливу місцевої економічної політики на створення сприятливого локального бізнес-середовища.

Результати дослідження автора щодо інтегрального оцінювання соціально-економічного розвитку України впроваджено в діяльність Офісу реформ Кабінету Міністрів України (довідка № 22310/0/1 від 13.11.2018 р.); щодо застосування таксонометричного підходу при оцінюванні соціально-економічного розвитку – в діяльність Муніципальної ліги Києва (довідка № 3467/23 від 13.09.2018 р.); щодо заходів державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків – у діяльність Торгово-промислової палати України (довідка № 322/1.2 від 09.11.2018 р.) та Сумської торгово-промислової палати (довідка № 444 від

09.11.2018 р.); щодо формалізації взаємозв'язків між якістю реалізації заходів держави щодо створення сприятливого бізнес-середовища та макроекономічними показниками – в діяльність Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 30 від 12.09.2018 р.).

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Економічна політика та державне регулювання» та «Система публічного управління» (акт від 05.09.2018 р.).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи високий рівень теоретичного обґрунтування і переконливість теоретичних, аналітичних і методичних положень дисертації Кириченка К.І., її змістовність та логіку викладення матеріалів дослідження, вважаємо за необхідне висловити зауваження та виділити дискусійні положення:

1. Робота значно б виграла, якщо в першому розділі було здійснено комплексний аналіз динаміки та основних соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні не лише на основі визначення місця країни в міжнародних рейтингах, а й з позиції аналізу ефективності конкретних регуляторних ініціатив, кількісного оцінювання ефективності проведених соціальних, економічних та політичних реформ в Україні, визначення найбільш релевантних інструментів державного впливу в кожній з цих сфер – каталізаторів та стимуляторів економічного зростання.
2. В роботі недостатньою мірою обґрунтовано обраний автором підхід до визначення індикатора регуляторної спроможності держави. Так, зокрема, не уточнено, чому з усіх індикаторів World Governance Indicators, що розраховуються групою Світового банку, обрано для аналізу лише два: *RQ* – якість державного регулювання національної

економіки (відображає ефективність діяльності влади щодо створення сприятливого бізнес-середовища в країні) та GE – ефективність уряду (відображає рівень довіри та лояльності з боку економічних агентів до рішень уряду). Крім того, не аргументовано, чому для їх узагальнення в межах інтегрального індикатора обрано саме інструментарій адитивної згортки (з ваговими коефіцієнтами 0,5).

3. Схвально оцінюючи розроблений дисертантом методичний інструментарій дослідження внутрішніх взаємозв'язків у системі «економічний – політичний – соціальний розвиток», зауважимо, що дані напрацювання мали б більш високе практичне значення, якщо б містили опис каналів та результати кількісного оцінювання мультиплексивних трансмісійних ефектів багатоканальної дифузії наслідків соціальних, політичних та економічних рішень в різні сектори національної економіки.
4. Цілком підтримуючи позицію дисертанта щодо актуальності виявлення часових лагів, через які національна економіка найбільш відчутно реагує на заходи державного регулювання в контексті реалізації державної економічної політики, зауважимо, що дискусійним є обрання автором тривалості досліджуваних часових лагів: від 1 до 5 років. В контексті дослідження впливу зміни регуляторної спроможності держави на показники економічного розвитку важливого значення набуває проведення прогнозування на більш довгострокову перспективу – більше 5 років.
5. Завершеності науковим здобуткам дисертанта щодо інтегрального визначення та прогнозування рівня стійкості соціо-економіко-політичних взаємозв'язків у національній економіці додало б визначення системних ризиків зміни траєкторії стійкого зростання в Україні, визначення сили та напрямку впливу системних ризиків на соціальну, економічну та політичну стабільність в Україні.

6. Не обґрунтованою в роботі залишилася пропозиція дисертанта щодо обрання саме коефіцієнта альфа Кронбаха для перевірки внутрішньої узгодженості статистичної вибірки при дослідженні впливу якості державного регулювання національної економіки та ефективності уряду на інтегральний індекс соціального розвитку України та його субіндекси.

Однак, незважаючи на перераховані вище дискусійні положення, що містяться в опонованій дисертаційній роботі, вони не зменшують загального позитивного враження від неї та не ставлять під сумнів значний внесок автора у вирішення обраного ним науково-прикладного завдання.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Кириченка Костянтина Івановича на тему: «Державне регулювання національної економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків», подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням науково-прикладного завдання, що виявляється у поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію державного регулювання економіки України з урахуванням соціо-економіко-політичних взаємозв'язків.

Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння автором методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу.

Тема дисертаційного дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного і регіонального значення.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради Д 5.051.06 у Сумському державному університеті.

Робота відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор – Кириченко Костянтин Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

**Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Сумського національного аграрного
університету**

О.П. Славкова

Підпис	<i>Славкової О.П.</i>
засвідчую	<i>Славкова</i>
Нач. ВК	<i>А. М. Мельничук</i>
"	<i>18 червня 2019</i>